

המכון מול בעיות רפואיות הלכתיות

ד"ר יעקב לוי

כשד"ר משה ולך הקים לפני 70 שנה את בית החולים "שערי צדק" היתה תכניתו ליסד בית חולים, שיהיה בעל רמה רפואית גבוהה מחד, ומאידך – תשלוט בו ההלכה, ללא כל ויתור; גם בטיפול הרפואי בכל האגפים, גם במשק הבית יתנהל הכל לפי הוראת הרבנים. כאשר ד"ר פלק שלזינגר בא למלא את מקום ד"ר ולך, הלך בעקבותיו: בשטח הרפואי ביצע את השכלולים הדרושים לפי התקדמות מדע הרפואה, ויתרה מזו, הוסיף נופך משלו. הוא טען, שמלבד הטיפול הרפואי המעשי יהיה ב"שערי צדק" גם מקום למחקר רפואי מדעי המבוסס, ללא ויתורים, על דת משה וישראל כפי שיורו הרבנים. בכך הוא יזם את מכון חקר "רפואה ודת" שהנהלתו הזמינה אותנו היום לאספה המוקדשת לזכרו.

היה זה לפני עשרים שנה. בהנהלת המכון שיתף אז ד"ר שלזינגר את חברו ד"ר אהרן חיים מרצבך. רופא חרדי, בעל אופק רחב וחושב מחשבות, בעל כשרונות ארגוניים ומרץ פעולה. הם הכינו כנס ארצי של רופאים חרדיים ומסורתיים ליום כ"ד וכ"ה מנ"א תשי"א, בו השתתפו כמאה רופאים ואשר התקיים בכתלי ביה"ח "שערי צדק". לכנס זה היה ערך היסטורי, כי לא היה עוד כמחזו בתולדות הרפואה.

ביומיים אלה שמע קהל הרופאים 10 הרצאות על נושאים שונים בשטח הרפואה והדת. גם הויכוח היה מענין. דובר על ביצוע המילה (ד"ר חזן וד"ר ולך), על תזנת ילדים (ד"ר קארל מאיר), על המוסר הרפואי (ד"ר יהושע לייבוביץ), על פסיכותרפיה (ד"ר מרצבך), על תורשה ואויגניקה (ד"ר איתן-שטרק). במרכז הדיונים עמדו עניני אישות. חשיבות יתרה היתה להרצאתו של ד"ר דב שפירא, שעלה אז ארצה מניו-יורק, מומחה ידוע של הרפואה המינית, חניך ישיבות ליטא, בעל ידיעות עמוקות בשני השטחים, רפואה ודת, גם יחד. הרצאתו נתנה תמונה מקיפה על הדיעות ההלכתיות מימי המשנה ועד לפסקי דין האחרונים בבעיות אלו. על הזרעה מלאכותית הפסקת ההריון דיבר ד"ר הקשר. אני זוכר עוד דברי ד"ר שפירא בעת הויכוח שאמר בקולו העדין, אך החדיר: "שום רב בעולם התיר הזרעה מלאכותית מזרע איש אחר מלבד הבעל". לי היה התפקיד לדוח על הידע החדיש בענין הימים הפוריים במחזור האשה. כבר עשר שנים לפני כן כתבתי על החשיבות של ידיעות אלה בקשר לבעיות של נשים דתיות. הצנתי ציור של מחזורים, שהראה שלעתיים נשים עקרות כתוצאה ממחזור קצר. תרופות הורמונליות יכולות לעזור במקרים כאלה כדי שהאשה תכנס להריון. מאידך יכול הידע בענין

הימים הפוריים לשמש כדרך למניעת ההריון^{*}, אם יש הוראה רפואית. וכך יכולות נשים חולות או חלשות למנוע הריון מסוכן מבלי להשתמש באמצעים המלאכותיים אשר נוגעים או פוגעים באיסורים חמורים.

פעולתו של מכון החקר, שהתחלתה היתה מוצלחת כל-כך, לא המשיכה באותו הקצב. בגלל מחלתו של ד"ר מרצבך נפלה כל מעמסת העבודה על שכמו של ד"ר שלזינגר, שהמשיך בעבודה, אבל יותר בצנעה. פעמים הוא הזכיר בפעולתו את שם המכון, פעמים היה לבדו פעיל בכיוון המכון, ופעמים בשיתוף עם חברים אחרים, שהיו תמימי דעה אתו.

הפעולה שהיתה אולי החשובה ביותר שהמכון עשה, היו השיעורים שנתן הרב אליעזר וולדנברג לרופאים על בעיות הלכתיות ברפואה. אחרי בירור משותף של הבעיות עצמן, מסר הרב לרופאים את פסק-דינו. חלק גדול מהדיונים האלה פרסם הרב בשו"ת "ציץ אליעזר", בסיוע הכספי של מכון חקר הרפואה והדת. הם הראו "שההלכה והרפואה ימוזגו יחד וכשני אחים תאומים ותאומים ידורו תחת קורת גג אחת באהבה ובאחווה, כשתורת הרפואה מטה שכם לנשיאה בעול תורת-משה" - כך כתוב בהקדמה של החלק העשירי של "ציץ אליעזר".

ענין אחר שהעסיק את ד"ר שלזינגר בשטח הרפואה וההלכה היה בירור הכשרות של תרופות לפסח. מספר רופאים וכימאים ישבו יחד עם רבני "העדה החרדית", ועל פי דיוניהם אלה הוציאו הרבנים שנה שנה רשימה של תרופות הכשרות לפסח. בזה הלכו הם בעקבותיהם של רבני גרמניה אשר טרחו, בהדרכתו של הרב ד"ר מאיר מונק, חותנו של ד"ר שלזינגר, ושל הרב משה שלזינגר, והוציאו חוברת הדרכה עם רשימת תרופות האסורות והכשרות לפסח. בזמן האחרון השתמשו פה בשיטה חדישה, מיקרוסקופית, כדי להבדיל בין גרעיני עמילן השונים בתוך הטבילות - דבר שמאד הקל על פסק דין הרבנים.

"כשני אחים תאומים" יתנהגו הרפואה וההלכה, אך לעתים נראים מתרוצצים ורבים זה עם זה. זה עשרים שנה נטושה מלחמה חריפה מסביב לחוק האנטומיה והפתולוגיה (תשי"ג 1953) בין פוסקי ההלכה ובין החוגים הרשמיים של הרופאים בארץ. החוק מתיר לרופאים ניתוח חולה שמת, נגד רצון החולה ונגד רצון המשפחה, אם שלושה רופאים מאשרים בכתב שסיבת המות אינה ידועה. רבים חשבו שחוסר ידיעה פשוטה כזו יקרה רק במקרים אחדים יוצאים מן-הכלל, אולם הרופאים קבעו חוסר ידיעה זה ב-50% עד 90% מכל הנפטרים בבתי חולים, ובהתאם למספרים האלה נותחו שם מתי ישראל.

* ע"י חשבון ימי המחזור אפשר, בערך, לקבוע את יום הביוץ. בסוּח יותר כאשר, יחד עם זה, בודקים גם את עקומת החום.

כדי להיות משקל נגדי נגד עמדתם הרשמית של הרופאים, הזמין המכון את הפרופ' ברוק מהאוניברסיטה המפורסמת סורבון בפריס, אשר הביע את דעתו באספת עם גדולה ("הארץ", ז' אלול תשט"ו), ששיטת ניתוח מתים לשם לימוד אנטומיה ופתולוגיה מיושנת היא. כיום יש דרכים חדשות לחקר תהליכי המחלות וסיבותיהן. אם במקרים נדירים רצוי לבדוק גופות לקידום המדע, הרי אפשר לנהל חקירות אלה בחוץ לארץ, ולא דוקא בארץ הקודש ובעיר הקודש ירושלים לחלל את כבוד האדם.

בועדה הממשלתית, בהרכב רבנים, רופאים ומשפטנים, שמונתה כדי להכין הצעות לשינוי החוק, הצליח ד"ר שלזינגר, הרבנים וחבריו הדתיים האחרים בועדה להוכיח, כי ההלכה ומדע הרפואה יכולים לבוא לעמק השדה. החלטת הועדה קבעה שעל הרופאים להתחשב ברצון הנפטר וברצון משפחתו. אולם השטן הפוליטי היה מרקד, וההחלטה הזאת נקברה בתוך ארכיון משרד הבריאות.

לעומת זאת הציעו הפוליטיקאים לפני כ-4 שנים הצעה אחרת, שבה אמנם נזכרת "המשפחה", אולם ההחלטה הסופית בכל מקרה ומקרה תשאר בידי שלושה רופאים. ביכלתם לפעול נגד רצון הנפטר, נגד משפחתו ונגד ההלכה. הרבנות הראשית התנגדה למזימת הפוליטיקאים, אך ארגון הרופאים והפרופסורים לא רצה לוותר. אז הוכיח קומץ רופאים דתיים אומץ-לב, קם והעמיד את עצמו ליד הרבנים. ביה"ח "שערי צדק" פרסם כרוז שהצביע על כפיית המצפון, כפיית ההשקפה הדתית הנגרמת ע"י פעולת הפתולוגים. הם הביאו ראיות מהספרות הרפואית הבינלאומית שאין כבר כיום ערך גדול לניתוחי המתים והצביעו על הדרך בה יוכלו מדע הרפואה וההלכה להתפשר.

בינתיים הגיעו זמני צרות חמורות לישראל, ואז סברו שאין השעה שעת כושר להסדר חוקי חדש לחוק האנטומיה.

במרוצת הזמן החריפה המתיחות בין הרופאים ובין משפחות הנפטרים והולידה תופעות בלתי-נעימות לשני הצדדים. ב"גילוי דעת" חתום על-ידי כמה מחשובי הרופאים במדינה פנו אל הציבור, ובפרט אל הציבור הדתי, לדאוג לריסון ההתנהגות האילמת של קנאים קיצוניים. דומה שהתנהגותם זו היא אפילו מנוגדת לדעת תורה, אשר דרכיה דרכי נועם. אין בדעתי להיכנס כאן לפרטים, וגם אין ברצוני להתייחס לטענה הנגדית - שלפעמים גם הרופאים מתנהגים בצורה בלתי-אנושית. מה שברצוני להדגיש כאן הוא, שיש פה סימני מחלה ציבורית-מוסרית קשה הבולטים לעין, וצו השעה הוא לטפל בהם.

לרופאים יודע שקיים טיפול נגד סימני המחלה - זה נקרא טיפול סימפטומאטי; אולם הטיפול העיקרי הוא הטיפול נגד גורם המחלה - הוא הטיפול האטיולוגי. לדעתי על הרופאים, כבעלי תרבות והשכלה גבוהה, לעשות את הצעד הראשון: יתחשבו יותר בצרת נפשם של המשפחה,

צרה הנובעת מכפיית מצפונה הדתי. דומני שתפקיד חשוב של המכון שלנו הוא להתקשר עם רופאים אחראים ולהציע להם סידורים מתאימים, למשל, שבמקרים מיוחדים יוותרו מרצונם הטוב על זכותם החוקית לניתוח המת - פשוט מתוך מניעים אנושיים - אם ניתוח כזה נגד רצונו המפורש של החולה הנפטר, או אם יש הוכחה ברורה שהמשפחה מתנגדת לניתוח מטעמי דת ומצפון.

סידור מצמצם כזה לא יוריד את רמת הרפואה בארץ, כי תשארנה אפשרויות מספיקות לביקורת פתולוגית-אנטומית לממצאים הקליניים של הרופאים, אך יוריד את המתח הגבוה הקיים היום בין משפחות הנפטר במקרים מסויימים ובין הרופאים. אם יהססו לקבל את דעתי זו, יסכימו לפחות לתקופת נסיון של שנתיים או שלוש. עמדה גמישה יותר של הרופאים עשויה להביא לידי הרגעת הרוחות ושלוש-בית במדינה.

בעית ניתוחי המתים היא אחת הדורשת פתרון על-ידי המכון שלנו, אבל רק אחת. בעיות רבות עומדות על הפרק בעבודת המכון בעתיד. רק על חלק קטן מהן מדובר בחוברת שהמכון מעניק היום לכם, המוזמנים. לא תמיד הארגונים הרפואיים ואנשי המדע הם בעלי-ברית ההשקפה היהודית. ואז על המכון להדריך את הרופאים הצעירים איך לשחות נגד הזרם, ואיך להתגבר על קשיים ע"י חקירות עצמאיות.

לבסוף הרשו לי להוסיף, לשם עצה טובה, סיפור קטן מהגמרא סוכה דף יח. מסופר שם על שני מיני דגים שחיו בנהר. מין אחד היה טהור, השני היה טמא. הדגים הטמאים לא יכלו לעמוד נגד הזרם החזק של הנהר, אך הטהורים היו קיימים בו, ואפילו הצליחו לשחות נגד הזרם החזק הזה. מנין להם הכח לכך? דעה אחת היא, שלדגים הטהורים יש חוט שדרה. ורש"י אומר: "נותן כוח באדם ובהמה ודגים להיות שדרתו עומדת בבריאות".

אפשר אולי למצוא בסיפור זה על הדגים משל מאלף לצעירי הרופאים המשתתפים בחקר הרפואה במכון שלנו, שינהלו את חקירותיהם בטהרת השכל ובטהרת הנפש על פי התורה ויעמדו על מסקנותיהם בשדרה ישרה, בקומה זקופה. כך יהיה להם אומץ הלב - אם יהיה צורך בכך - לשחות גם נגד הזרם של רוב המדענים. וה' יצליח דרכם.

הדברים נאמרו ע"י ד"ר יעקב לוי, חתן הפרס השנתי של המכון לשנת תש"ל, בערב הזכרון ליום השנה השניה לפטירתו של ד"ר פ. שלזינגר ז"ל, ב' אלול, תש"ל.